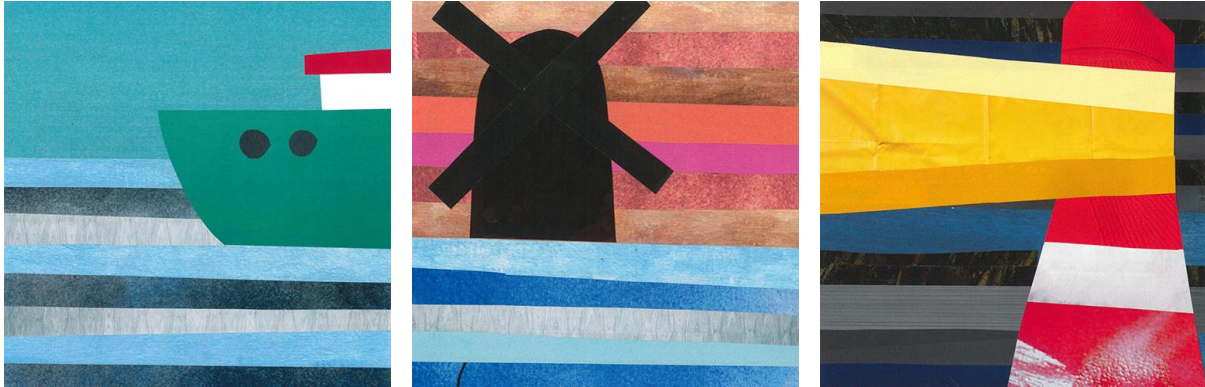

Nederland Waterland

creatieve lesideeën rond het thema water

Nederland wordt ook wel waterland genoemd. We zijn goed in watersporten zoals zeilen, zwemmen, surfen, schaatsen en roeien. En we zijn goed in droge voeten houden. Bijna een derde van Nederland ligt namelijk onder de zeespiegel. Dus we bouwen dijken en dammen om te zorgen dat er geen overstromingen meer komen. Water is voor ons bovendien handel, denk aan de haven van Rotterdam of vroeger de VOC.

In 2018 is er extra dynamiek rondom het thema water. Dan wordt onder andere het beleefcentrum van De Nieuwe Afsluitdijk geopend. Daarnaast is het honderd jaar geleden dat de Zuiderzeewet in Nederland werd aangenomen. Daarom is 2018 uitgeroepen tot themajaar Nederland Waterland.

Om in de klas op een leuke en creatieve manier aandacht aan het thema water te schenken, biedt Kunstgebouw deze lesideeën aan. Ze zijn zeer geschikt om te gebruiken in combinatie met wereldoriëntatie (aardrijkskunde, geschiedenis en natuur) en techniek. Veel plezier!

- kerndoel 48* De leerlingen leren over de maatregelen die in Nederland genomen worden/werden om bewoning van door water bedreigde gebieden mogelijk te maken.
- kerndoel 53* De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.
- kerndoel 54* De leerlingen leren beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.
- kerndoel 55* De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.
- kerndoel 56* De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Watermuziek | groep 1 en 2

muziek

Water maakt geluid. Denk aan het klotsen van de zee, of het tikken van de regen.

Lesdoel

In deze les verwoorden de leerlingen hoe de zee kan klinken. Ze verklanken verschillende elementen van water in een muzikale compositie.

Tijd

20 minuten

Ruimte

Klaslokaal of speellokaal

Nodig

- Voor elke leerling een plastic flesje, half gevuld met water. Dit kan ook hun eigen drinkfles zijn!
- Waterpartituur (zie volgende bladzijde en www.kunstgebouw.nl/waterland)

Vorbereiding

Kies een verhaal, bijvoorbeeld een prentenboek, over water uit.

Inleiding

Begin met het voorlezen van een verhaal over water. Bijvoorbeeld het prentenboek *De kleine walvis* van Benji Davies of *Kikker en het water* van Max Velthuis.

Deel de waterflesjes uit aan de leerlingen. Bespreek hoe water kan klinken. Ze mogen het geluid voordoen met hun flesje.

- Hoe klinkt een druppel?
- Hoe klinken meerdere druppels?
- Hoe klinkt een kalme zee?
- Hoe klinkt een wilde zee?

Opdracht

Vertel de leerlingen dat zij nu een waterorkest zijn. Laat de waterpartituur zien (op het digibord of op papier). U bent de dirigent en wijst de verschillende tekens aan. De leerlingen reageren door met hun

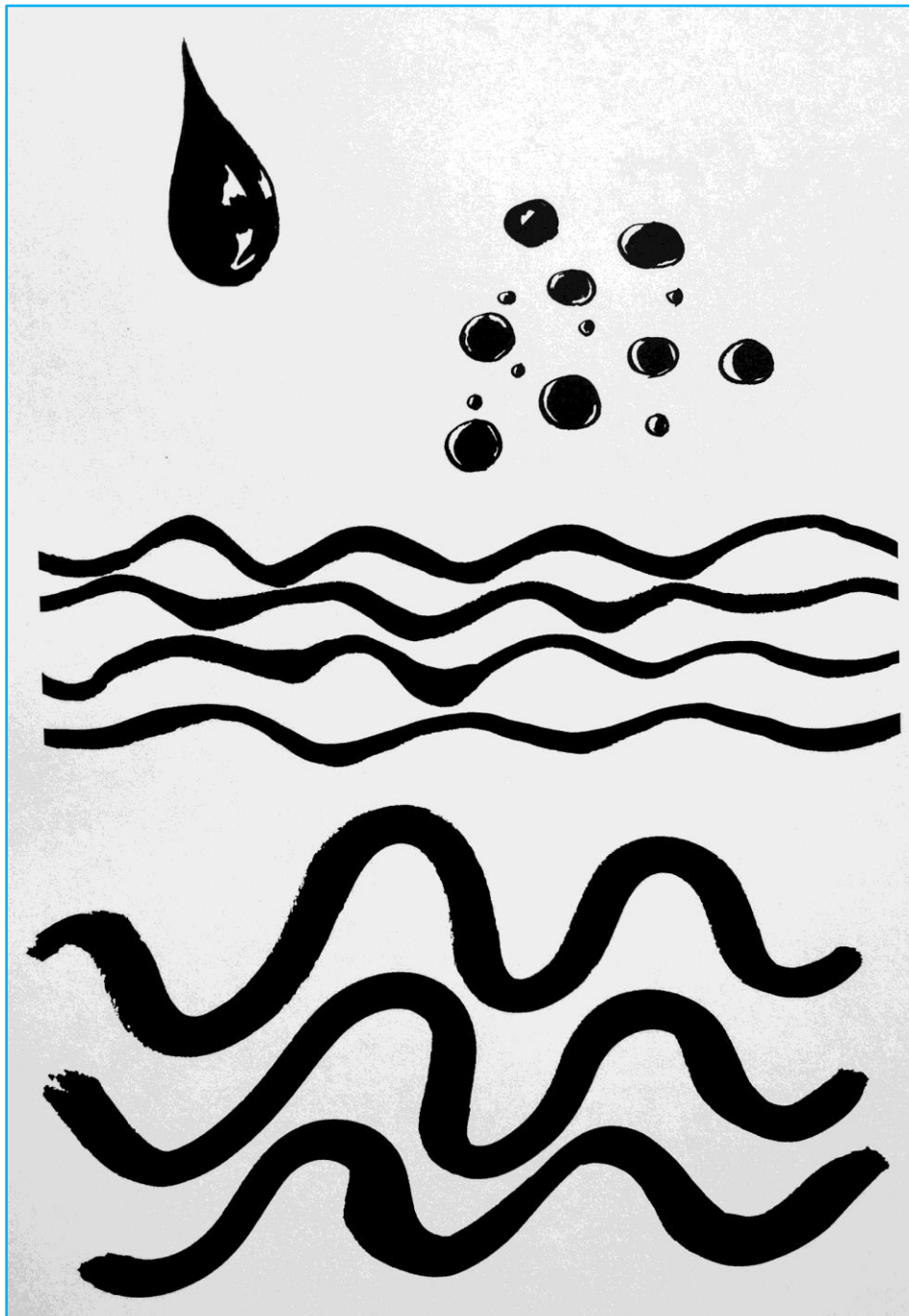
flesjes het bijbehorende geluid te maken. Nadat het orkest een tijdje op uw teken gespeeld heeft, mag een leerling de rol van dirigent overnemen.

U kunt vervolgens met de klas een eigen waterlied bedenken waarin gevarieerd wordt met hard/zacht, snel/langzaam. U kunt ook een bestaand kinderliedje kiezen voor het waterorkest. Denk aan: Twee emmertjes water halen, Visje visje in het water, Schipper mag ik overvaren, Row row row your boat.

Afsluiting

Geef een waterconcert voor de ouders wanneer zij hun kinderen komen ophalen.

Waterpartituur

Een boot op zee | groep 1 en 2

beeldende kunst

Ons land ligt aan zee. Er varen veel boten voorbij. Wie zijn aan boord?

Lesdoel

In deze les verwoorden en verbeelden de leerlingen hoe een boot en de zee eruitzien. Ze bedenken wie aan boord van een schip kunnen zijn.

Tijd

45 minuten

Ruimte

Klaslokaal

Nodig

- Digibord (voor afspelen lied)
- Per leerling een vel tekenpapier van 25x35 cm, wit vetkrijt, blauwe ecoline, penseel, gekleurd papier (sitspapier), potlood, schaar en lijm

Vorbereiding

Leg de materialen klaar.

Beluister het lied *De woeste winden* (www.kunstgebouw.nl/waterland).

Inleiding

Praat over de zee en over de golven. Wie is er weleens aan zee geweest? Hoe was dat? Was het mooi weer? Of was er wind en regen? Hoe zag de zee eruit? De zee kan guur en ruig zijn. Luister naar het lied [De woeste winden](#). Kun je de woeste golven tekenen? Laat een leerling voordoen hoe een golf eruitziet, met wit vetkrijt op papier. Laat de leerling vervolgens met verdunde blauwe ecoline over de golf heen schilderen. Alle kinderen mogen hierna in groepjes aan het werk.

Opdracht 1

De leerlingen tekenen de hoge witte golven met wit vetkrijt op het papier. Zo dik mogelijk. Met een penseel en verdunde ecoline schilderen de leerlingen de zee over de golven heen. Ze bedekken

hiermee het hele papier. Hierna moeten de schilderijen drogen. Alle schilderijen naast elkaar vormen één grote zee. Hang de werkstukken aan de muur.

Opdracht 2

Luister nog een keer naar het lied *De woeste winden*. Wie kunnen er allemaal aan boord van het schip zijn? Een groepje leerlingen maakt de boot, bijvoorbeeld door gekleurd papier (sitspapier) te scheuren en op een wit vel te plakken. De andere leerlingen tekenen of plakken een bemanningslid van de boot. Ze knippen hun bemanningsleden uit.

Afsluiting

Knip de boot langs de contouren uit het witte papier en plak hem op de zee. Kies telkens een bemanningslid uit, vraag hoe hij heet en wie hij is. Een piraat? Een zeemeermin? Geef hem vervolgens een plekje op de boot. Als alle bemanningsleden aan boord zijn luisteren de leerlingen nog één keer naar het lied *De woeste winden*. Misschien kunnen ze zelfs al meezingen.

Vuurtoren bouwen | groep 3 en 4

beeldende kunst

Langs de kust van Nederland staan vuurtorens. Die wijzen de schepen de weg. Niet één vuurtoren is hetzelfde. De Brandaris op Terschelling is vierkant en van steen. De Lange Jaap bij Den Helder is rond en rood.

Lesdoel

In deze les verwoorden de leerlingen de begrippen zee, rivier, kanaal en meer. Ze leren hoe ons land zich beschermt tegen de zee, en zeelieden tegen het land. Ze bedenken en maken een eigen vuurtoren.

Tijd

45 minuten

Ruimte

Klaslokaal

Nodig

- Digibord (voor afspelen lied)
- Afbeeldingen van vuurtorens (op papier of op het digibord)
- Doosjes van verschillende maten
- Lijm, plakband, schaar, kwasten en plakkaatverf
- Stroken papier
- Bijzondere doppen of bollen, bijvoorbeeld van wasmiddel
- Spiegeltjes, zilverpapier of ledlampjes

Vorbereiding

Verzamel met de leerlingen doosjes die geschikt zijn om te stapelen.

Beluister het lied *De vuurtoren* (www.kunstgebouw.nl/waterland).

Inleiding

Bespreek met de leerlingen de kenmerken van de zee. Waarin verschilt de zee van een kanaal, rivier of meer? Hoe beschermen we ons land tegen de zee? Hoe beschermen we zeelieden tegen ons

land? Laat een afbeelding van een vuurtoren zien op het digibord en vraag de leerlingen wat dit zou kunnen zijn. Waar dient een vuurtoren voor? Laat het lied [De vuurtoren](#) horen.

Heel lang geleden maakten mensen grote vuren op het strand zodat de zeelieden 's nachts wisten waar het land was. Een vuur op een toren is nog beter te zien. Heeft iemand weleens een vuurtoren in het echt gezien? Bekijk verschillende vuurtorens op internet. Vuurtorens kunnen er verschillend uitzien, maar ze hebben twee dingen gemeen: ze zijn lang (toren) en er zit licht bovenop. Vaak staat er een hekje om het licht.

Opdracht

De leerlingen maken (eventueel in groepjes) een zelfbedachte vuurtoren. Laat de leerlingen bedenken wat de belangrijkste elementen van een vuurtoren zijn. Deze verwerken ze in hun eigen vuurtoren. Door de doosjes te stapelen, kunnen ze een toren maken. Deze kunnen aan elkaar bevestigd worden door er stroken (gekleurd) papier langs te plakken. De leerlingen kunnen de torens natuurlijk ook verven. Bovenin de toren kan bijvoorbeeld een spiegeltje, zilverpapier of ledlampje komen. Ze kunnen eventueel ook een huisje voor de vuurtorenwachter maken.

Afsluiting

Leg een blauw kleed over een grote tafel, dat is de zee. Met blokken maken de leerlingen eilanden in de zee. Daarop worden de vuurtorens tentoongesteld. Speel tijdens de tentoonstelling het lied *De vuurtoren* af. Er is ook een lange instrumentale versie met alleen accordeon en zeegeluiden.

Spelen met water | groep 1 t/m 4

drama

Wat kun je allemaal doen met water? Je kunt het opdrinken, je kunt erin zwemmen, je kunt de plantjes ermee water geven.

Lesdoel

In deze les associëren de leerlingen binnen het begrip water en ze maken kennis met de spelvorm tableau vivant.

Tijd

30 minuten

Ruimte

Speellokaal

Nodig

- Eventueel een groot vel papier en een dikke stift.

Inleiding

De leerlingen zitten in een kring op de grond in het speellokaal. Begin met het voordragen van deze tekst:

*Ik ben altijd nat,
Behalve als het koud is. Dan word ik ijs.
Je kunt bellen met me blazen,
Of bootje op me varen.
En soms spuit ik heel hoog de lucht in.
Spetters van mij vallen dan weer naar beneden.
Dat vinden mensen mooi.
Jij ook?*

Bespreek de tekst met de leerlingen. Stel vragen als:

- Waar gaat het over? Welk woord wordt hier bedoeld?
- Waar zie je water?
- Wie heeft al eens met water gespeeld?

- Wat kun je allemaal in, rondom of met water doen?
- Houd je van water? Wanneer vind je water fijn en wanneer vind je het vervelend?
- Wanneer is water belangrijk en wanneer is het gevaarlijk?
- Welke voorwerpen of dingen hebben met water te maken?

Tip: Maak tijdens dit gesprek een woordenwolk van alle antwoorden. Neem een groot vel papier. Schrijf het woord water in het midden en schrijf daaromheen alle kernwoorden die in het kringgesprek aan de orde komen.

Opdracht 1

De leerlingen gaan nu bewegen. Vertel het volgende verhaaltje. Iedere handeling die u beschrijft, beelden de leerlingen uit. Klap na iedere handeling in uw handen. Op dat moment 'bevriezen' de kinderen eventjes in hun houding. Moedig de kinderen aan om 'groot' en duidelijk uit te beelden.

- Je wilt lekker in bad, maar het water is erg koud. Brrr! (klap) Gelukkig komt er extra warm water bij. (klap)
- Je kunt fijn in het warme water spelen met een emmertje en een badeendje. (klap) Als je lekker schoon bent mag je nog even buiten spelen. (klap)
- Je bent lekker buiten aan het spelen. Er komen een paar warme zomerse regendruppels. Dat voelt lekker aan. (klap) Het gaat steeds harder regenen. (klap)
- Je rent naar de overkant van de straat terwijl er een enorme regenbui losbarst. (klap) Nu nog over een plein. (klap)
- Je loopt over het plein vol regenplassen en je wilt je schoenen droog houden. (klap) Dan kom je thuis. Je mag lekker in een stoel even uitrusten van je wateravontuur. (klap)

Hebben de leerlingen zelf ook ideeën? Denk aan douchen en jezelf afdrogen, een glas volschenken en opdrieken, je tanden poetsen en je mond spoelen en je handen met zeep wassen. Laat enkele voorbeelden door de groep uitvoeren.

Opdracht 2

De kinderen mogen nu in groepjes van twee tot vier leerlingen een handeling uitbeelden (zie voorbeelden hieronder). Daarbij mogen ze ook geluid maken. Als u in uw handen klapt, bevriezen ze weer even. Vertel de handeling alleen aan de kinderen van het groepje. Laat de andere kinderen raden waar het tableau vivant over gaat.

- Je staat onder de douche en wast je haar.
- Je wilt thee gaan drinken maar merkt dat deze gloeiend heet is.
- Je geeft de plantjes water met een loodzware gieter.
- Je staat in een keiharde regenbui.
- Je zwemt in de zee die hele hoge golven maakt.

Vul dit aan met ideeën van de leerlingen zelf.

Afsluiting

Speel de tableau vivants voor de ouders en andere leerlingen.

Tip: Deze les kan aanleiding zijn om allerlei voorwerpen die met water te maken hebben te verzamelen en er een kijktafel mee in te richten. Denk bijvoorbeeld aan een douchekop, een rietje, laarzen, een badeendje.

Zeemanskost | groep 5 en 6

literatuur

Schepen van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) brachten veel nieuwe dingen mee terug naar ons land. Bijvoorbeeld peper, nootmuskaat en koffie uit Azië. En ananassen uit Afrika. Maar wat aten de zeelieden eigenlijk zelf?

Lesdoel

In deze les leren de leerlingen over de tijd van de VOC. Ze presenteren zelfbedachte zeemanskost.

Tijd

45 minuten

Ruimte

Klaslokaal

Nodig

- Digibord (voor afspelen lied)
- Papier en pennen
- Boek *De scheepsjongens van Bontekoe* van Johan Fabricius

Vorbereiding

Verzamel verschillende kookboeken.

Bekijk de aflevering van Klokhuis over de VOC (www.kunstgebouw.nl/waterland).

Beluister het lied *Ruige zeeman* (www.kunstgebouw.nl/waterland).

Kies een fragment uit het boek *De scheepsjongens van Bontekoe*.

Inleiding

Lees een fragment uit het boek *De scheepsjongens van Bontekoe* voor. In 1618 gaan Hajo, Rolf en Padde als scheepsjongens mee naar Oost-Indië (Indonesië) op het VOC-schip De Nieuw-Hoorn van schipper Bontekoe. Onderweg maken ze veel spannende avonturen mee. Wat aten de jongens eigenlijk aan boord van dat schip? Praat met de leerlingen over het eten aan boord van schepen in de zeventiende eeuw, zonder koelkasten en diepvriesmaaltijden. Vertel over ingemaakt en gezouten voedsel. Over scheurbuik en stinkend water. *Tip: bekijk de aflevering van Klokhuis over de VOC.*

Lees dit weekmenu voor, opgeschreven door een scheepsjongen uit 1897:

- Twee dagen per week bruine bonen
- Twee dagen snert
- Een dag grauwe erwten
- Een dag gort met stroop
- Op zaterdag aardappelen met gebakken haring

Weten de leerlingen wat snert en gort is? (Erwtensoep en pap van gepelde gerst) Zouden ze dit menu thuis ook willen eten? Bedenk samen wat vroeger misschien nog meer aan boord van een schip gegeten en gedronken werd. Schrijf dit op het bord. Bijvoorbeeld: stokvis, stampot, hete bliksem (appelmoes met gehakt), hutspot met klapstuk (runderborst), boerenjongens (rozijnen in alcohol).

Opdracht

Maak groepjes van twee. Ieder tweetal kiest een ingrediënt dat op het bord staat. Ze gaan een recept met dit ingrediënt zoeken. Dat kan op de computer of thuis. Ze kunnen ook in de kookboeken in de klas kijken. Op basis van het gevonden recept bedenken ze een eigen recept voor stevige zeemanskost. Geef de leerlingen hiervoor een paar dagen de tijd. Het moeten eenvoudige gerechten zijn. Iets wat ze zelf klaar zouden kunnen maken. Om zich goed in te leven, kunt u het lied *Ruige zeeman* laten horen (www.kunstgebouw.nl/waterland).

Als ieder tweetal een eigen recept heeft bedacht, legt u uit dat recepten een overzichtelijke indeling hebben. Schrijf deze indeling op het bord:

- Titel (een zelfbedachte naam)
- Subtitel (1 zin, een leukmakertje)
- Aantal personen (meestal vier, maar meer mag ook)
- Benodigdheden (uitrekenen voor het aantal personen)
- Voorbereiden (wat moet je doen voordat je gaat koken)
- Bereiden (stap voor stap hoe je dit gerecht moet koken)
- Aanbevolen drank (bedenken wat er lekker bij is)

De leerlingen schrijven hun recept netjes op en maken er eventueel illustraties bij.

Afsluiting

Laat een paar leerlingen de recepten op een zeer smakelijke manier voorlezen, waardoor iedereen er trek in krijgt. Je moet het recept als het ware kunnen ruiken en proeven. Kies met de klas het lekkerste recept. Plaats dit in de schoolkrant of ga het echt koken met de klas.

Tip: Bundel de recepten tot een VOC-kookboek.

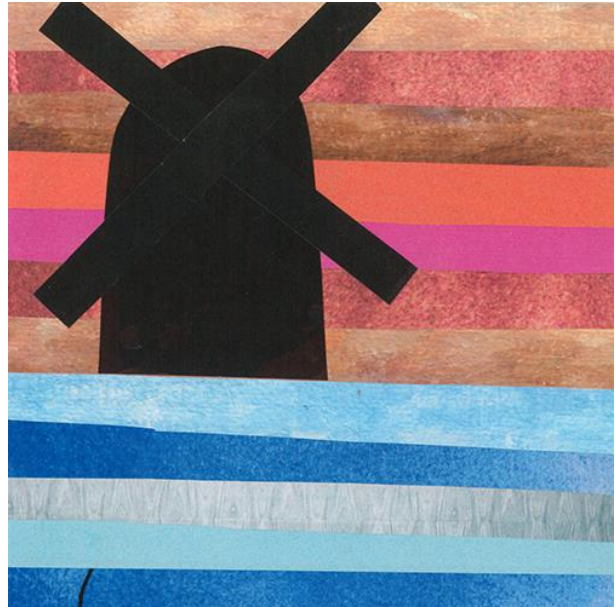
Molens Kinderdijk | groep 7 en 8

beeldende kunst

Een molencomplex zoals Kinderdijk vind je nergens anders ter wereld. Het ingenieuze systeem van molens en gemalen houdt de grond hier al bijna duizend jaar droog.

Lesdoel

In deze les leren de leerlingen over de eeuwenlange strijd van Hollanders tegen het water. Ze ervaren hoe de molens bij Kinderdijk kunstenaars inspireren en schilderen hun eigen landschap met molens.

Tijd

60 minuten

Ruimte

Klaslokaal

Nodig

- Digibord (voor afspelen lied en aflevering Klokhuis)
- Stevig tekenpapier, of schildersdoek op A3 (eventueel A2) formaat
- Diverse kleuren vingerverf
- Eetlepels, kwasten, afveegdoekjes of papieren handdoekjes
- Afbeeldingen van molens bij Kinderdijk (www.kunstgebouw.nl/waterland)
- Afbeeldingen van schilderijen van Marie-José Robben, olieverf op doek (2005) (www.kunstgebouw.nl/waterland)

Vorbereiding

Zet alle materialen klaar. Zet de afbeeldingen voor het digibord startklaar.

Bekijk de aflevering van Klokhuis over Kinderdijk (www.kunstgebouw.nl/waterland).

Inleiding

Vraag de leerlingen of ze de molens van Kinderdijk kennen. Wie is daar weleens geweest? Waar is Kinderdijk bekend van? Vertel dat Kinderdijk op de werelderfgoedlijst staat. Waarom is Kinderdijk zo bijzonder? Vertel dat Kinderdijk model staat voor de wijze waarop de Hollanders eeuwenlang de strijd

tegen het water hebben gevoerd. De negentien molens van Kinderdijk zijn gebouwd om het water uit polders van de Alblasserwaard in de rivier de Lek te kunnen lozen. *Tip: bekijk de aflevering van Klokhuis over de molens van Kinderdijk.*

Kinderdijk is erg in trek bij toeristen en is ook een inspiratiebron voor fotografen en schilders. Bekijk en bespreek met de leerlingen de foto's van molens in Kinderdijk (www.kunstgebouw.nl/waterland). Wat kun je vertellen over het kleur- en lichtgebruik? Welk standpunt heeft de fotograaf ingenomen (waar stond de fotograaf) en wat wil hij/zij daarmee vertellen? (Accent op de lucht/het weer, op de weerspiegeling in het water, op de kleur van het water, op de molengang etc.)

Bekijk en bespreek met de leerlingen de afbeeldingen van schilderijen van beeldend kunstenaar Marie-José Robben (www.kunstgebouw.nl/waterland) en vergelijk ze met de foto's. Wat valt je direct op? (De dikke klodders verf) Wat zou Marie-José willen vertellen over de molens in Kinderdijk? (Molens zijn onderdeel van het totale landschap)

Demonsteer hoe je met vingerverf kunt werken. Leg verschillende kleuren vingerverf naast elkaar op een groot vel en meng ze door elkaar. Laat zien dat teveel zwart alle kleuren laat verdwijnen. Dat rood en blauw door elkaar meestal bruin oplevert. Dat kleuren onduidelijker worden naarmate je langer door schildert. Dat wit kleuren pastelachtig maakt. Bedenk dat de meeste leerlingen sinds hun kleutertijd niet meer met vingerverf hebben gewerkt. Leg dus uit dat je niet met vieze vingers in de verfpot moet zitten, maar de lepels gebruikt om nieuwe verf te pakken.

Opdracht

De leerlingen gaan een landschap maken met molen(s). Geef ze daarbij de volgende tips en aanwijzingen:

- Bepaal van tevoren wat je in het landschap wilt laten zien (standpunt) en welke kleuren je wilt gebruiken (bijvoorbeeld welk weer of moment van de dag is).
- Leg de kleuren die je wilt gebruiken op de goede plek naast het papier/het doek.
- Meng de verf niet helemaal door elkaar.
- Pas op met zwart.
- Gebruik de kwast alleen om accenten aan te brengen.
- Gebruik geen water.
- Werk niet te veel door.
- Schilder geen kleine details.

Afsluiting

Hang de schilderijen op als ze droog zijn en bespreek ze met de leerlingen.

- Wat kun je wel en niet met vingerverf? Vingerverf is een pasta-achtige verf die niet snel droogt. Klodders zullen, anders dan in de schilderijen van Marie-José Robben, niet zo goed een reliëf vormen.
- Omdat de schilderijen zonder details zijn gemaakt, moeten ze het vooral hebben van hun kleurgebruik en accenten. Bij welke schilderijen is dat het beste gelukt?